

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Γ. ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΣ

Φιλολόγος MA (University College London)

Η ΜΑΧΗ ΣΤΑ ΓΑΥΓΑΜΗΛΑ (331 π.Χ)

Η συντριβή της περσικής αυτοκρατορίας

Το Φθινόπωρο του 331 π.Χ. βρήκε τον Αλέξανδρο κυρίαρχο ολόκληρης της Μικράς Ασίας, της Αιγύπτου και της Φοινίκης. Μετά τις εντυπωσιακές ελληνικές νίκες στο Γρανικό και την Ισσό η περσική ισχύς «έπνεε τα λούσθια», ενώ ο δρόμος για τη Μεσοποταμία και τα σημαντικότερα διοικητικά κέντρα της περσικής αυτοκρατορίας φαινόταν ανοιχτός. Όμως ο βασιλιάς Δαρείος Γ΄ Κοδομανός δεν είχε πει ακόμα την τελευταία του λέξη. Η μοίρα του αχανούς βασιλείου του έμελλε να παιχτεί σε μια «ζαριά» στην πεδιάδα των Γαυγαμήλων, εκεί όπου ο Πέρσης μονάρχης θα έδινε τον υπέρ πάντων αγώνα για την τύχη του ίδιου και της αυτοκρατορίας του.

Μετά τη νίκη στην Ισσό, την άλωση της Τύρου και την κατάκτηση της Αιγύπτου ο Αλέξανδρος ένιωθε ότι είχε διασφαλίσει τα νώτα του και μπορούσε πια να εισβάλει στη Μεσοποταμία, όπου εξακολουθούσε να χτυπά η καρδιά του περσικού βασιλείου. Ο Μακεδόνας βασιλιάς γνώριζε ότι η τελική αναμέτρηση ήταν προ των πυλών, καθώς ο Δαρείος είχε πλέον συμπτυχθεί στην τελευταία γραμμή άμυνας που μπορούσε να προτάξει και ετοιμαζόταν για την αποφασιστική μάχη. Ο Πέρσης μονάρχης είχε αξιοποιήσει την ενασχόληση του Αλεξάνδρου με την κατάκτηση της Φοινίκης και της Αιγύπτου και είχε επιδοθεί σε μια πρωτοφανή κινητοποίηση όλων των διαθέσιμων στρατιωτικών δυνάμεων που μπορούσαν να επιστρατευτούν ακόμα και από τις εσχατιές της καταρρέουσας αυτοκρατορίας. Στην καρδιά της Μεσοποταμίας, τη Βαβυλώνα, συνέρεαν άνδρες από όλες τις ασιατικές σατραπείες έτοιμοι να πολεμήσουν για το Μεγάλο Βασιλιά της Περσίας στην ύστατη σύγκρουση με τις δυνάμεις του παράτολμου Έλληνα στρατηλάτη. Μήδοι, Σύριοι, Αρμένιοι, Καππαδόκες, Ινδοί και Βάκτριοι ήταν μερικές μόνο από τις εθνότητες που συμμετείχαν στη στρατολόγηση του Δαρείου, ο οποίος πέτυχε πραγματικά να συγκεντρώσει μια εντυπωσιακή σε όγκο αλλά και σε μαχητική εμπειρία στρατιά. Κατά την – μάλλον υπερβολική – εκτίμηση του Αρριανού, η συνολική δύναμη του Δαρείου ανήλθε σε 1000000 πεζούς, και 40000 ιππείς, οι οποίοι ενισχύονταν από 15 πολεμικούς ελέφαντες και 200 δρεπανηφόρα άρματα. Μετά τη συγκρότηση των

δυνάμεων και την ολοκλήρωση της προπαρασκευής ολόκληρη η περσική στρατιά ξεκίνησε από τη Βαβυλώνα με κατεύθυνση βόρεια, καθώς ο Δαρείος είχε διαχθεί από την οδυνηρή εμπειρία στη στενή πεδιάδα της Ισσού και αναζητούσε τώρα ένα ευρύ πεδίο όπου θα μπορούσε να αναπτύξει και να αξιοποιήσει όλες τις δυνάμεις του. Μια τέτοια θέση ήταν η πεδιάδα των Γαυγαμήλων λίγα χιλιόμετρα βορειοδυτικά από την πόλη Άρβηλα.

ΠΡΟΣ ΤΑ ΓΑΥΓΑΜΗΛΑ

Τα δυο ποτάμια που ορίζουν την περιοχή της Μεσοποταμίας, ο Τίγρης και ο Ευφράτης, αποτελούσαν τη φυσική κάλυψη της περσικής στρατιάς στα δυτικά και επομένως ο Αλέξανδρος έπρεπε να μεριμνήσει για την προσπέλαση αυτών των υδάτινων εμποδίων, πριν βαδίσει για τη συνάντηση με τον εχθρό. Για το σκοπό αυτό διέταξε τον γηραιό στρατηγό Παρμενίωνα να μεταβεί ως επικεφαλής μιας εμπροσθοφυλακής στον προωθημένη πόλη Θάψακο και να κατασκευάσει δύο γέφυρες για τη διάβαση του Ευφράτη. Όμως τη δεξιά όχθη του ποταμού φρουρούσε περσική δύναμη 3000 πεζών και 2000 ιππέων με επικεφαλής τον Μαζαίο, γεγονός που έκανε τον Παρμενίωνα να διστάσει και να μην προχωρήσει στην αποπεράτωση των λεμβόζευκτων γεφυρών. Στο μεταξύ ξεκίνησε από την Τύρο και ο στρατός του Αλεξάνδρου με κατεύθυνση τα περάσματα του Ευφράτη, ενισχυόμενος καθ' οδόν από τις μικρασιατικές φρουρές. Έτσι, όταν έφτασε στη Θάψακο, αριθμούσε πλέον σχεδόν 40000 πεζούς και 7000 ιππείς, μια δύναμη αρκετά εντυπωσιακή, ώστε στη θέα της να τραπεί σε φυγή ο Μαζαίος, που συνειδητοποίησε ότι η διατήρηση των θέσεων του στο ποτάμι και η προβολή αντίστασης σε τόσο υπέρτερη δύναμη θα συνιστούσε άσκοπη θυσία και δεν είχε κανένα νόημα. Ανενόχλητος πλέον ο Αλέξανδρος ολοκλήρωσε το έργο της γεφύρωσης και διαπεραίωσε το στρατό του στην απέναντι όχθη του Ευφράτη. Ο παλιός δρόμος κατά μήκος του ποταμού που οδηγούσε στη Βαβυλώνα και τον οποίο στο παρελθόν είχαν ακολουθήσει και οι Μύριοι ήταν ανοικτός, όμως ο Αλέξανδρος προτίμησε να τον αποφύγει. Γνώριζε ότι η διαδρομή αυτή ήταν δύσβατη και περνούσε μέσα από ερήμους στις οποίες ο επισιτισμός της στρατιάς θα ήταν προβληματικός, γι' αυτό επέλεξε να κινηθεί βορειοανατολικά προς τον Τίγρη, μέσα από περιοχές πιο δροσερές και γεμάτες βοσκοτόπια. Από εκεί θα ξεχνόταν προς τη Βαβυλώνα ακολουθώντας την ανατολική όχθη του Τίγρη.

Για τις επόμενες εβδομάδες ο στρατός του Αλεξάνδρου πορευόταν διασχίζοντας την Αρμενία χωρίς να έχει σαφή πληροφόρηση για την ακριβή θέση των Περσών. Όμως κάποια μέρα τα αναγνωριστικά τμήματα της στρατιάς συνέλαβαν ορισμένους Πέρσες ανιχνευτές που ανέφεραν ότι η κύρια δύναμη του Δαρείου ήταν στρατοπεδευμένη στη δυτική όχθη του Τίγρη και περίμενε τους Έλληνες, για να τους εμποδίσει να διαβούν τον ποταμό. Αμέσως ο Αλέξανδρος έσπευσε προς τον Τίγρη, μόνο όμως, για να διαπιστώσει ότι η πληροφορία αυτή ήταν ανακριβής, αφού στην όχθη δεν φαινόταν ίχνος από περσική παρουσία. Ο Έλληνας στρατηλάτης γνώριζε ότι το κρίσιμο ζητούμενο ήταν να βρεθεί εγκαίρως στην ίδια πλευρά με τον εχθρό, χωρίς όμως το σημείο της διάβασης του ποταμού να γίνει γνωστό στους Πέρσες. Έτσι, μόλις πληροφορήθηκε από κάποιους γηγενείς ποιο ήταν το καταλληλότερο πέρασμα, διέταξε τους άνδρες του να μπουν στο άγριο ποτάμι και να περάσουν στην απέναντι όχθη. Η ενέργεια αυτή αποδείχθηκε δύσκολη και επίπονη, καθώς τα νερά ήταν ορμητικά και οι στρατιώτες ήταν υποχρεωμένοι να πιάνονται μεταξύ τους από τα χέρια, για να μην παρασυρθούν. Μετά τη διάβαση του Τίγρη ο Αλέξανδρος άφησε το στρατό του να αναπαυτεί για μία ημέρα. Σύμφωνα με τον Αρριανό, εκείνο το βράδυ της 20^{ης} Σεπτεμβρίου 331 π.Χ. έγινε ολική έκλειψη σελήνης, γεγονός που γέμισε ανησυχία και φόβο τις ψυχές των πολεμιστών. Όμως ο μάντης Αρίστανδρος ερμήνευσε το φαινόμενο ως καλό σημάδι, ενώ ο ίδιος ο Αλέξανδρος έκανε θυσία στη σελήνη, τον ήλιο και τη γη και ...τα σφάγια προμήνυσαν νίκη σε μεγάλη μάχη που θα διεξαγόταν τον επόμενο μήνα. Έτσι, και με τη συνδρομή του μάντη Αρίστανδρου, ο Αλέξανδρος πέτυχε να εξυψώσει το ηθικό των ανδρών του εν όψει της κρισιμότερης μάχης που είχε δώσει ο στρατός του από την αρχή της εκστρατείας.

Ο χρόνος κυλούσε τώρα αντίστροφα προς την τελική αναμέτρηση. Ο Αλέξανδρος ξεκίνησε την προέλαση με κατεύθυνση νότια αναζητώντας τον εχθρό. Στις 24 Σεπτεμβρίου οι προφυλακές του στρατεύματος ανέφεραν ότι είχαν εντοπίσει απροσδιόριστο αριθμό Περσών ιππέων να κινούνται στην πεδιάδα, γεγονός που υποχρέωσε τον Αλέξανδρο να θέσει τη στρατιά του σε τάξη μάχης. Σύντομα έφτασε μια ακριβέστερη πληροφορία σύμφωνα με την οποία οι αντίπαλοι ιππείς ήταν περίπου 1000. Αμέσως ο νεαρός βασιλιάς πήρε τη βασιλική ίλη, μία ίλη εταίρων και ορισμένους Παίονες ελαφρούς ιππείς, καταδίωξε τους έφιππους Πέρσες και κατόρθωσε να αιχμαλωτίσει μερικούς από αυτούς. Από τους συλληφθέντες μπόρεσε επιτέλους ο Αλέξανδρος να πληροφορηθεί την ακριβή θέση του Δαρείου. Σύμφωνα με τη μαρτυρία τους, ολόκληρος ο όγκος της περσικής στρατιάς είχε στρατοπεδεύσει

λίγο νοτιότερα, στα Γαυγάμηλα κοντά στον ποταμό Βούμηλο (ή Βούμωδο), περίπου 10 χιλιόμετρα δυτικά από τα Άρβηλα. Μάλιστα οι Πέρσες είχαν προνοήσει να αποψιλώσουν και να εξομαλύνουν το πεδίο, ώστε να είναι ο χώρος κατάλληλος για τη δράση του ιππικού και των δρεπανηφόρων αρμάτων. Στο άκουσμα αυτών των ειδήσεων ο Αλέξανδρος συνειδητοποίησε ότι η κατάσταση ήταν πλέον κρίσιμη και οι επόμενες κινήσεις του έπρεπε να σχεδιαστούν με μεγάλη περίσκεψη. Αμέσως διέταξε να σταματήσει η προέλαση και φρόντισε για την άρτια οχύρωση του στρατοπέδου του, μια και ο εχθρός βρισκόταν σε πολύ μικρή απόσταση. Άφησε τους άνδρες του να αναπαυθούν για τέσσερις ημέρες και στη συνέχεια αποφάσισε να επιτεθεί πρώτος. Τη νύχτα της 29^{ης} προς την 30^η Σεπτεμβρίου πήρε μαζί του όλα τα μάχιμα τμήματα και πλησίασε τους Πέρσες σε απόσταση περίπου 5,5 χιλιομέτρων. Από κάποια μικρά υψώματα μπορούσε να διακρίνει στο βάθος τα αναρίθμητα στρατεύματα των Περσών να έχουν κατακλύσει την πεδιάδα έτοιμα για μάχη, μια και ο Δαρειός είχε πληροφορηθεί ότι ο εχθρός πλησίαζε και είχε θέσει το στρατό του σε κατάσταση συναγερμού. Αμέσως ο Αλέξανδρος συγκάλεσε πολεμικό συμβούλιο και ζήτησε από τους διοικητές να διατυπώσουν τη γνώμη τους για το αν θα έπρεπε να επιτεθούν αμέσως ή να εξασφαλίσουν πρώτα τις θέσεις τους και στη συνέχεια να εκτιμήσουν εκ νέου την κατάσταση. Οι πιο πολλοί είχαν την άποψη ότι η όποια καθυστέρηση θα ήταν επιβλαβής και ότι η καλύτερη επιλογή θα ήταν μια άμεση ενέργεια, όπως άλλωστε είχαν πράξει στο Γρανικό και την Ισσό. Όμως ο Παρμενίων θύμησε στους παρευρισκομένους έναν βασικό κανόνα του πολέμου, σύμφωνα με τον οποίο ο στρατός πρέπει πρώτα να έχει αναγνωρίσει το πεδίο στο οποίο πρόκειται να πολεμήσει. Οι Πέρσες βρίσκονταν από πριν στην περιοχή και είχαν όλο το χρόνο να ετοιμάσουν «εκπλήξεις» στους αντιπάλους τους, όπως κρυφές τάφρους, αφανείς πασσάλους και άλλες παγίδες. Επιπλέον οι άνδρες του Αλεξάνδρου ήταν κουρασμένοι από την πορεία, ενώ ο εχθρός ξεκούραστος και προετοιμασμένος από όλες τις απόψεις να συγκρουστεί. Τα επιχειρήματα του γηραιού στρατηγού έπεισαν τον Μακεδόνα βασιλιά, ο οποίος διέταξε το στρατό να στρατοπεδεύσει απέναντι από τον εχθρό συντεταγμένος και σε θέσεις μάχης, ώστε να είναι έτοιμος ανά πάσα στιγμή να αναλάβει δράση.

Ο Αλέξανδρος ήταν χωρίς αμφιβολία προβληματισμένος, καθώς αντιλαμβανόταν ότι η περίπτωση αυτή διέφερε από τις προηγούμενες. Δεν υπήρχε εδώ η στενότητα χώρου της Ισσού, που είχε εξουδετερώσει εν πολλοίς την περσική αριθμητική υπεροχή, ενώ επιπλέον ο εχθρός διέθετε τώρα ισχυρό ιππικό και

δρεπανηφόρα άρματα, ένα όπλο πραγματικά θανατηφόρο, αν είχε την ευχέρεια να δράσει ανενόχλητο σε ευρύ πεδίο. Ο βασιλιάς αναζητούσε εντατικά την προσφορότερη λύση, ένα σχέδιο μάχης που θα του χάριζε για μια ακόμα φορά τη νίκη. Για το σκοπό αυτό πήρε μαζί του το ιππικό των εταίρων και ελαφρύ πεζικό και προχώρησε ο ίδιος σε κατόπτευση του πεδίου και παρατήρηση των θέσεων και της διάταξης μάχης του εχθρού. Όταν επέστρεψε, συγκάλεσε και πάλι τους επιτελείς του, για να τους ανακοινώσει τις οριστικές αποφάσεις του. Η σύγκρουση θα γινόταν την επόμενη ημέρα και έπρεπε να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην τήρηση σιγής κατά την επίθεση, ώστε να ακούγονται καθαρά και να εκτελούνται με ακρίβεια οι διαταγές κι ακόμα να ακουστεί πιο τρομερός ο αλαλαγμός κατά τη στιγμή της επαφής με τον εχθρό. Ο Αλέξανδρος υπογράμμισε την κρισιμότητα και ξεχωριστή σημασία αυτής της αναμέτρησης, καθώς θα κρινόταν πια όχι η τύχη της Συρίας ή της Αιγύπτου αλλά ολόκληρης της Ανατολής. Φρόντισε να εξυψώσει το ηθικό των αξιωματικών του, εξαίροντας τη γενναιότητα που είχαν επιδείξει ως τότε και, τέλος, διέταξε να δειπνήσουν όλοι οι άνδρες και να ξεκουραστούν. Λίγο αργότερα μπήκε στη σκηνή ο Παρμενίων μαζί με κάποιους άλλους πρεσβύτερους εταίρους και, ανήσυχος από τις αμέτρητες φωτιές που έκαιγαν μακριά στο περσικό στρατόπεδο, πρότεινε στον Αλέξανδρο να αιφνιδιάσει τους Πέρσες κάνοντας την επίθεσή του στη διάρκεια της νύχτας. Τότε ο βασιλιάς απάντησε: «Δεν κλέβω τη νίκη» (Πλουτάρχου, Αλέξανδρος ΛΑ΄, Αρριανού, Αλεξάνδρου Ανάβασις, Γ΄, 10, 2).

ΟΙ ΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ

Ο Αλέξανδρος, έχοντας πλήρη επίγνωση του ασύμμετρου συσχετισμού δυνάμεων και της μορφολογίας του εδάφους στο οποίο επρόκειτο να πολεμήσει, κατήρτισε ένα σχέδιο δράσης προσαρμοσμένο στις ανάγκες της περίπτωσης, το οποίο θα μπορούσε να τον οδηγήσει στη νίκη. Η διάταξη των δυνάμεών του νεαρού βασιλιά υπαγορεύτηκε σε μεγάλο βαθμό από το σχέδιο μάχης που είχε καταρτίσει ο Δαρείος, όπως αυτό διαφαινόταν από τις θέσεις που είχαν λάβει οι δικές του μονάδες. Μάλιστα ο Αρριανός αναφέρει ότι, κατά τον Αριστόβουλο, η διάταξη μάχης του στρατού του Δαρείου καταγράφεται σε γραπτή διαταγή που βρέθηκε μετά τη μάχη. Ο Πέρσης μονάρχης είχε παρατάξει στο αριστερό άκρο τους Βάκτριους, Δάες και Σόγδιους ιπείς υπό τον σατράπη της Βακτριανής Βήσσο. Αριστερά και προς το κέντρο είχαν λάβει θέση Αραχωτοί και ορεσίβιοι Ινδοί και δίπλα τους πολλοί Πέρσες ιπείς αναμεμιγμένοι με πεζούς. Ακολουθούσαν Σούσιοι και Καδούσιοι ιπείς, ενώ στο

κέντρο, γύρω από τον ίδιο το Δαρείο, είχαν παραταχθεί οι λεγόμενοι «συγγενείς του βασιλέως» και οι «μηλοφόροι» - από ένα χρυσό μήλο που υπήρχε στη βάση του δόρατός τους -, δηλαδή το ιππικό και πεζικό της σωματοφυλακής του βασιλιά αντίστοιχα. Δεξιά και αριστερά τους βρίσκονταν Έλληνες μισθοφόροι, που θεωρούνταν κατάλληλοι να ανασχέσουν τη μακεδονική φάλαγγα, κι έπειτα Ινδοί με πολεμικούς ελέφαντες, Κάρες και Μάρδοι τοξότες. Το δεξιό κέρασ συμπληρωνόταν από Σάκες, Μήδους και άλλους ασιατικούς λαούς και είχε ως επικεφαλής τον σατράπη της Συρίας Μαζαίο. Οι δυνάμεις αυτές αποτελούσαν την κύρια γραμμή του περσικού στρατού, ενώ ακολουθούσαν σε μια δεύτερη γραμμή Ούξιοι, Βαβυλώνιοι και φύλα από τον περσικό κόλπο. Μπροστά από τη κύρια παράταξη είχε τοποθετηθεί μια επιπλέον γραμμή αποτελούμενη από Σκύθες και Βάκτριους ιππείς με 100 δρεπανηφόρα άρματα στα αριστερά, Αρμένιους και Καππαδόκες ιππείς με 50 άρματα στη δεξιά πλευρά και πολεμικούς ελέφαντες με άλλα 50 δρεπανηφόρα άρματα στο κέντρο. Έτσι, η περσική δύναμη ήταν ανεπτυγμένη σε μια ισχυρή τριπλή γραμμή με το βασιλιά επαρκώς προστατευμένο στο κέντρο της. Σύμφωνα με τον Αρριανό, η στρατιά αυτή αριθμούσε 1000000 πεζούς και 40000 ιππείς, ενώ ο Πλούταρχος αναφέρει 800000 πεζούς και 200000 ιππείς. Άλλες πηγές μνημονεύουν μικρότερους αριθμούς, ενώ συντηρητικότερος όλων είναι ο Κούρτιος που μιλάει για 200000 πεζούς και 45000 ιππείς.

Σε κάθε περίπτωση, η περσική στρατιά ήταν αριθμητικά πολλαπλάσια της ελληνικής και ο Αλέξανδρος αντιλαμβανόταν ότι ήταν παρακινδυνευμένο να εξασθενήσει πολύ τη δική του παράταξη προσπαθώντας να εξισώσει το μέτωπο του στρατού του προς το εχθρικό. Εξάλλου η περσική διάταξη πρόδιδε τη βασική φιλοσοφία του σχεδίου που είχε συλλάβει η περσική ηγεσία. Το ιππικό στα άκρα είχε σκοπό να υπερφαλαγγίσει και να περικυκλώσει τους ιππείς των Μακεδόνων αξιοποιώντας το ευρύτερο μέτωπο που διέθεταν οι περσικές δυνάμεις, ενώ τα δρεπανηφόρα άρματα θα επέλαυναν κατά μέτωπο επιδιώκοντας να διατρήσουν και να σκορπίσουν την ισχυρή μακεδονική φάλαγγα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Δαρείος είχε παρατάξει 100 δρεπανηφόρα άρματα στην αριστερή του πλευρά, η οποία θα αντιμετώπιζε το ισχυρότερο μακεδονικό τμήμα που ήταν τοποθετημένο στα δεξιά υπό τον ίδιο τον Αλέξανδρο. Υπό αυτές τις συνθήκες ο Μακεδόνας στρατηλάτης προτίμησε να παρατάξει τις δικές του δυνάμεις του σε τετράπλευρο, διατηρώντας μεν μικρότερο μέτωπο από το περσικό αλλά εξασφαλίζοντας συμπαγή κύρια γραμμή που δεν θα μπορούσε εύκολα να υποστεί ρήγμα και, επιπλέον, θα διέθετε τη δυνατότητα

για εξαπόλυση συγκεκριμένων επιθετικών ενεργειών που θα έγερναν την πλάστιγγα της νίκης προς την ελληνική πλευρά.

Ειδικότερα, ο Αλέξανδρος παρέταξε τον στρατό του ως εξής: Στο κέντρο έλαβαν θέση οι έξι τάξεις της μακεδονικής φάλαγγας έχοντας στα δεξιά τους υπασπιστές και οκτώ ίλες Μακεδόνων εταίρων. Αριστερά της φάλαγγας παρατάχτηκε η τάξη του Κρατερού και δίπλα της το ιππικό των συμμάχων και το θεσσαλικό ιππικό. Την αριστερή πτέρυγα διοικούσε ο Παρμενίων, ενώ ο ίδιος ο Αλέξανδρος είχε αναλάβει τη διοίκηση της δεξιάς πτέρυγας, με την οποία σκόπευε να εκδηλώσει την κύρια επίθεση. Κοντά στη βασιλική ύλη του Αλεξάνδρου τάχτηκαν τμήματα Αγριάνων και τοξοτών, καθώς και ακοντιστές υπό το Βάλακρο. Πίσω από την κύρια γραμμή είχαν λάβει θέσεις Έλληνες οπλίτες της κορινθιακής συμμαχίας και μισθοφόροι, οι οποίοι είχαν ως αποστολή να προωθηθούν και να χτυπήσουν τον εχθρό, στην περίπτωση που εκείνος επιχειρούσε να περικυκλώσει και να πλήξει στα νώτα την ελληνική στρατιά. Τέλος, πέρα από τα άκρα της κύριας παράταξης είχαν τοποθετηθεί ιππείς και ελαφρύ πεζικό «εξ επικαμπήν», δηλαδή έτσι ώστε να σχηματίζουν γωνία προς τα άκρα. Συγκεκριμένα, στη δεξιά πλευρά βρίσκονταν οι μισοί Αγριάνες και οι μισοί Μακεδόνες τοξότες υπό τους Άτταλο και Βρίσωνα αντίστοιχα, καθώς και οι παλαιοί μισθοφόροι με αρχηγό τον Κλέανδρο. Μπροστά τους είχαν ταχθεί οι πρόδρομοι ιππείς και οι Παίονες και ακόμα πιο μπροστά οι μόλις στρατολογημένοι Έλληνες μισθοφόροι με επικεφαλής τον Μενίδα. Στην αριστερή πλευρά βρίσκονταν οι Θράκες, τμήμα των συμμάχων ιπέων υπό τον Κοίρανο, οι Οδρύσες ιππείς υπό τον Αγάθωνα και μπροστά από όλους οι Έλληνες μισθοφόροι ιππείς υπό τον Ανδρόμαχο.

Αυτή ήταν περίπου η σύνθεση και η διάταξη της στρατιάς του Αλεξάνδρου, στην οποία, όπως αναφέρθηκε, είχε δοθεί σχήμα τετραπλεύρου με ενισχυμένο το δεξιό κέρασ. Η πείρα των συγκρούσεων με τους Πέρσες είχε διδάξει τον Αλέξανδρο ότι αντικειμενικός σκοπός θα έπρεπε να είναι η περσική ηγεσία και μάλιστα ο ίδιος ο βασιλιάς Δαρείος, καθώς τυχόν σύλληψη ή εξόντωση του βασιλιά θα προκαλούσε πιθανότατα καταρράκωση του ηθικού των ασιατικών στρατευμάτων και ενδεχομένως οριστική διάλυση της εχθρικής στρατιάς. Καθώς ο στρατός του Δαρείου διέθετε ευρύτερο και ισχυρότερο μέτωπο, ο Αλέξανδρος δεν μπορούσε να ριψοκινδυνεύσει κατά μέτωπο επίθεση, γιατί έτσι θα διευκόλυνε το σχέδιο του Δαρείου για υπερφαλάγγιση και περικύκλωση των δικών του δυνάμεων. Η κύρια κίνηση που έπρεπε να πραγματοποιήσει ο στρατός του Αλεξάνδρου ήταν μια γρήγορη και ισχυρή

επίθεση κατά της αριστερής πτέρυγας των Περσών και η «γροθιά» που θα εκτελούσε αυτή την ενέργεια ήταν ακριβώς το δεξιό ενισχυμένο κέρασ της ελληνικής παράταξης. Επιπλέον, μια τέτοια κίνηση θα παρέκαμπτε πιθανώς τις κρυφές τάφρους, τους πασσάλους ή τα όποια άλλα εμπόδια είχε τοποθετήσει ο εχθρός, εξουδετερώνοντας με αυτόν τον τρόπο την πλεονέκτημα της καλής γνώσης και ανάλογης προπαρασκευής του πεδίου από την περσική πλευρά.

Η ΜΑΧΗ

Το πρωί της 1^{ης} Οκτωβρίου 331 π.Χ. ο Αλέξανδρος, που είχε μείνει άγρυπνος ως αργά, καθυστέρησε να ξυπνήσει, με αποτέλεσμα να δοθούν οι προκαταρκτικές διαταγές από τον Παρμενίωνα. Μόλις ετοιμάστηκε και ο Αλέξανδρος, προώθησε το στρατό του στην πεδιάδα και τον παρέταξε για μάχη, αφήνοντας πίσω τα μεταγωγικά με Θράκες πεζούς να τα φρουρούν. Περίπου 4,5 χιλιόμετρα χώριζαν τις αντίπαλες γραμμές. Ο Αλέξανδρος, επικεφαλής των Μακεδόνων εταίρων στη δεξιά πτέρυγα, έδωσε πρώτος το σήμα για εκκίνηση. Η κρίσιμη μάχη στα Γαυγάμηλα είχε μόλις αρχίσει. Ο ίδιος ο Μακεδόνας στρατηλάτης άρχισε να καλύπτει την απόσταση των λίγων χιλιομέτρων που χώριζε τις δύο παρατάξεις οδηγώντας το ιππικό των εταίρων που βρισκόταν στο άκρο δεξιό κέρασ των γραμμών του, ενώ οι άλλες μονάδες ακολουθούσαν κλιμακωτά κι αυτές προς τα δεξιά. Σύντομα η δεξιά πλευρά του βρέθηκε απέναντι από το κέντρο των περσικών γραμμών. Οι Μακεδόνες κινήθηκαν ακόμα δεξιότερα, για να φτάσουν ή και να υπερκεράσουν την αριστερή πλευρά των Περσών, με αποτέλεσμα να σημειωθεί η πρώτη επαφή ανάμεσα στους Σκύθες ιππείς, που προπορεύονταν στην αριστερή πτέρυγα των Περσών, και τους ακοντιστές, τους τοξότες και τους Αγριάνες, οι οποίοι αντίστοιχα κινούνταν μπροστά από τη δεξιά πλευρά του Αλεξάνδρου. Όμως ο τελευταίος δεν σταμάτησε τον ελιγμό που είχε ξεκινήσει αλλά συνέχισε χωρίς θόρυβο την κίνηση, πλησιάζοντας πλέον να βγει από την πεδιάδα και το χώρο που είχαν ισοπεδώσει και αποψιλώσει οι Πέρσες. Βλέποντας ο Δαρείος τον κίνδυνο να φύγει ο εχθρός έξω από το προετοιμασμένο πεδίο σε ανώμαλο έδαφος, όπου θα ακυρωνόταν η δράση των δρεπανηφόρων αρμάτων, στα οποία τόσες πολλές ελπίδες είχε εναποθέσει, διέταξε τους Σκύθες και τμήμα των Βακτριών ιπέων να υπερφαλαγγίσουν τους Μακεδόνες εμποδίζοντάς τους να κινηθούν περαιτέρω. Αμέσως ο Αλέξανδρος αντιδρά δίνοντας εντολή στην πλαγιοφυλακή των Ελλήνων μισθοφόρων να αναπτυχθούν και να ανακόψουν το ιππικό του εχθρού. Όμως οι δυνάμεις των οπλιτών του Μενίδα, αριθμητικά

υποδεέστερες καθώς ήταν, δεν μπόρεσαν να αναχαιτίσουν τους Σκύθες και τους Βακτρίους, οι οποίοι διέθεταν βαρύ οπλισμό και ισχυρή αμυντική θωράκιση, τόσο οι ίδιοι όσο και τα άλογά τους. Μπροστά στον κίνδυνο που διαγραφόταν να διακοπεί η κύρια ενέργεια της δεξιάς πλευράς, ο Αλέξανδρος ρίχνει στη μάχη τους Παίονες του Αρίστωνα και τους παλαιούς μισθοφόρους του Κλεάνδρου. Ακολούθησε σφοδρή σύγκρουση με αποτέλεσμα να ανακοπεί τελικά η επιθετική ορμή των ιππέων του εχθρού. Ο Δαρείος όμως επέμενε, εκτιμώντας ότι η έκβαση της αναμέτρησης σε αυτή τη φάση της μάχης μπορούσε να είναι καθοριστική για το τελικό αποτέλεσμα. Διατάζει λοιπόν το κύριο σώμα των Βακτρίων ιππέων με επικεφαλής ίσως τον ίδιο τον Βήσσο να στηρίζουν τους Σκύθες ιππείς που ήδη υποχωρούσαν. Η ιππομαχία σε εκείνο το σημείο της μάχης αναζωπυρώνεται, ενώ οι Παίονες και οι παλαιοί μισθοφόροι δέχονται μεγάλη πίεση από το εχθρικό ιππικό και υφίστανται βαριές απώλειες. Εντούτοις οι άνδρες του Αλεξάνδρου αντιστέκονταν σθεναρά και η «λοξή» δεξιά κίνηση των Μακεδόνων συνεχιζόταν αργά αλλά σταθερά. Ο Δαρείος τώρα έκρινε ότι είχε έλθει η ώρα να χρησιμοποιήσει το «ατού» του, τα δρεπανηφόρα άρματα. Η επίθεση που εξαπέλυσαν τα 100 άρματα της αριστερής πτέρυγας των Περσών, με τις θανατηφόρες λεπίδες να σκίζουν τον αέρα δαιμονισμένα, ήταν πράγματι ανατριχιαστική, όμως ο Αλέξανδρος είχε προνοήσει για την αντιμετώπιση αυτού του παράδοξου, φονικού όπλου του εχθρού. Οι Αγριάνες ακοντιστές και οι τοξότες εκτόξευσαν βροχή από βέλη, πέτρες και ακόντια που προκάλεσαν σύγχυση σε ίππους και αρματηλάτες. Μόλις οι πολεμιστές του Αλεξάνδρου ήλθαν σε επαφή με τον όγκο των αρμάτων, άρπαζαν τα ηνία και εξόντωναν και τα άλογα και τους αναβάτες, ενώ το πεζικό κτυπούσε τις σάρισες πάνω στις ασπίδες, με αποτέλεσμα πολλά άλογα να τρομάζουν από τον κρότο, να γυρίζουν πίσω και να ρίχνουν τα άρματα που έσερναν πάνω στην περσική παράταξη. Όσα άρματα έφταναν ως τις γραμμές των Μακεδόνων περνούσαν μέσα από χάσματα που αφήνονταν στην παράταξη γι' αυτό τον σκοπό και τα σταματούσαν πίσω από το μέτωπο οι ιπποκόμοι.

Διαπιστώνοντας ο Δαρείος ότι η δράση των δρεπανηφόρων ήταν ελάχιστα αποτελεσματική, διατάζει τα υπόλοιπα τμήματα του ιππικού του να ριχτούν στη μάχη. Όμως το ιππικό το Δαρείου, αντί να επιτεθεί μετωπικά κατά των εταίρων, κινήθηκε αριστερά προς στήριξη των Σκύθων και Βακτρίων ιππέων, είτε θεωρώντας ότι όφειλε να ενισχύσει την προσπάθεια κυκλώσεως από αριστερά, είτε από παρερμηνεία των διαταγών. Έτσι η συντριπτική δύναμη των Περσών είχε επιπέσει στη δεξιά πλευρά των Μακεδόνων, πιέζοντάς την αφόρητα, αφήνοντας όμως συνάμα

μεγάλα κενά στα υπόλοιπα σημεία της παράταξης και εκθέτοντάς το κέντρο των περσικών γραμμών σε κίνδυνο. Ο Αλέξανδρος δεν άργησε καθόλου να «διαβάσει» την κατάσταση που είχε διαμορφωθεί. Διέταξε τους σαρισσοφόρους ιππείς του Αρέτη να ενισχύσουν την άμυνα κατά του εχθρικού ιππικού, ενώ ο ίδιος με τους εταίρους έσπευσε αμέσως να διεμβολίσει το κέντρο της παράταξης των Περσών, που ήταν αποδυναμωμένο και με σοβαρά κενά. Ο Αλέξανδρος έβλεπε ότι είχε ανέλπιστα ευκαιρία να πετύχει τον πρώτο αντικειμενικό σκοπό του, δηλαδή να πλησιάσει με αξιώσεις το ίδιο το άρμα του Δαρείου. Επικεφαλής ο ίδιος της ίλης του Κλείτου και ακολουθούμενος από τις άλλες ίλες των εταίρων, τους υπασπιστές και τμήματα τοξοτών και ακοντιστών δημιούργησε μια ορμητική «αιχμή» που πέτυχε να διατρήσει τις περσικές γραμμές. Το άρμα του Δαρείου ήταν πλέον πολύ κοντά και ο Μεγάλος Βασιλιάς της Περσίας ένωσε την ανάσα του νεαρού διώκτη του πιο απειλητική από ποτέ. Αισθανόμενος ότι η ζωή του κινδύνευε, άρχισε να πολεμά από το άρμα του εξαπολύοντας ακόντια κατά των εχθρών που πλησίαζαν. Ο Αλέξανδρος δεν άργησε να βρεθεί σε απόσταση βολής από το άρμα του ασιάτη μονάρχη και αναφέρεται ότι εκτόξευσε εναντίον του ένα ακόντιο πετυχαίνοντας όμως τον ηνίοχό του. Οι σωματοφύλακες του βασιλιά νόμισαν ότι είχε πέσει ο Δαρείος και τράπηκαν σε φυγή υποχρεώνοντας τον να υποχωρήσει και ο ίδιος άτακτα, αγωνιζόμενος να σώσει τη ζωή του. Όσοι Πέρσες παρέμεναν στο σημείο πολεμούσαν σκληρά, για να καλύψουν την αποχώρηση του βασιλιά τους, όμως η φυγή του Δαρείου ήταν φυσικό να οδηγήσει σύντομα σε κατάρρευση του κέντρου της περσικής παράταξης. Ο αντικειμενικός σκοπός του Αλεξάνδρου είχε σε μεγάλο βαθμό επιτευχθεί, αφού ο μεγάλος του αντίπαλος είχε επιλέξει τη φυγή. Όμως η έκβαση της μάχης δεν είχε ακόμα κριθεί οριστικά.

Στη δεξιά πλευρά της μακεδονικής παράταξης το ιππικό του Βήσσου είχε συγκρατηθεί από τους σαρισσοφόρους του Αρέτη, που είχαν διαταχθεί νωρίτερα να υποστηρίξουν την αντίσταση που προέβαλαν οι μονάδες της πλαγιοφυλακής του Αλεξάνδρου. Σύντομα οι σαρισσοφόροι πέρασαν στην αντεπίθεση απωθώντας τελικά τους Βακτρίους και Σκύθες ιππείς, συνεπικουρούμενοι ίσως και από τον Αλέξανδρο, που είναι πιθανό να έσπευσε σε βοήθεια μετά την τοπική νίκη του επί του περσικού κέντρου. Το αριστερό κέρασ των Περσών εγκατέλειψε οριστικά τον αγώνα, όταν αποσύρθηκε και ο επικεφαλής του Βήσσος, που αποχώρησε και αυτός, πιθανότατα μόλις πληροφορήθηκε τη φυγή του Δαρείου. Η μάχη λοιπόν είχε κερδηθεί στο κέντρο και στα αριστερά της περσικής παράταξης, όχι όμως και στη δεξιά πλευρά, δηλαδή

στον τομέα του Παρμενίωνα. Εκεί ο επικεφαλής της δεξιάς πτέρυγας των Περσών Μαζαίος είχε επιτεθεί ταυτόχρονα με την αρχική κίνηση του Δαρείου στην αριστερή του πλευρά. Ο Πέρσης διοικητής είχε την πρόνοια να εξαπολύσει τα 50 δρεπανηφόρα άρματά του ταυτόχρονα με το ιππικό του, ρίχνοντας έτσι στη μάχη μια φοβερή δύναμη κρούσης που δεν ήταν καθόλου εύκολο να αναχαιτιστεί. Έτσι δεν κατέστη δυνατόν να εξουδετερωθούν όλα τα δρεπανηφόρα άρματα, όπως είχε συμβεί στην αριστερή πλευρά και οι μονάδες του Παρμενίωνα υπέστησαν αρκετές απώλειες. Επιπλέον ο Μαζαίος έστειλε 3000 επίλεκτους ιππείς να υπερκεράσουν από αριστερά ολόκληρη την παράταξη του Αλεξάνδρου και να φτάσουν στο στρατόπεδο των Μακεδόνων, που βρισκόταν 12 χιλιόμετρα μακριά. Αποστολή τους ήταν η απελευθέρωση της οικογένειας του Δαρείου και άλλων αιχμαλώτων. Οι άνδρες του Μαζαίου έφτασαν στο στρατόπεδο, κατέστρεψαν μερικά σκευοφόρα και πήραν μαζί τους κάποιους αιχμαλώτους, όχι όμως και τη μητέρα του Δαρείου, η οποία αρνήθηκε να τους ακολουθήσει! Στο μεταξύ, είχε δημιουργηθεί ρήγμα ανάμεσα στις τάξεις της αριστερής πτέρυγας, καθώς, όταν ο Αλέξανδρος έδωσε την εντολή για κίνηση όλης της παράταξης προς τα δεξιά, οι δυνάμεις του Παρμενίωνα, ευρισκόμενες υπό μεγάλη πίεση, δεν μπόρεσαν να παρακολουθήσουν την κίνηση. Πίσω έμεινε και η τάξη του Σιμμία, που βρισκόταν στο άκρο αριστερό της δεξιάς πτέρυγας και πιθανώς καθηλώθηκε και αυτή από το ισχυρό περσικό ιππικό. Στο κενό που δημιουργήθηκε έσπευσαν να διεισδύσουν ισχυρές δυνάμεις Ινδών και Περσών ιππέων, που απέκοψαν ουσιαστικά τις μακεδονικές φάλαγγες, με αποτέλεσμα να υπάρχει άμεσος κίνδυνος για κατάρρευση ολόκληρης της αριστερής πλευράς των Μακεδόνων που διοικούσε ο Παρμενίοντας. Ο γηραιός στρατηγός έσπευσε να ζητήσει βοήθεια από τον Αλέξανδρο, ο οποίος μάλιστα λέγεται (Πλούταρχος, Πολύαινος) ότι οργίστηκε, καθώς εκείνη τη στιγμή ετοιμαζόταν να εκδηλώσει τη δική του επίθεση και, κατά μια εκδοχή, αναφώνησε ότι ο Παρμενίων έπρεπε εκείνη την ώρα να βρει τρόπο να νικήσει ή να πεθάνει. Το εχθρικό ιππικό εν τέλει έφτασε ως τα σκευοφόρα που βρίσκονταν πίσω από το μέτωπο και φρουρούνταν από λίγους Θράκες πεζούς. Όμως οι Πέρσες και Ινδοί ιππείς δεν πρόλαβαν να πετύχουν εκεί σπουδαία αποτελέσματα, αφού σύντομα καταδιώχθηκαν από τα τμήματα της δεύτερης γραμμής των Μακεδόνων και τράπηκαν σε φυγή αφήνοντας πίσω αρκετούς νεκρούς. Παρόλα αυτά, η κατάσταση παρέμενε κρίσιμη για την πτέρυγα του Παρμενίωνα και ο Αλέξανδρος υποχρεώθηκε να σπεύσει σε βοήθεια, έχοντας μαζί το ιππικό των εταίρων και ορισμένα τμήματα πεζικού. Καθώς κατευθυνόταν προς το σημείο όπου κινδύνευε ο Παρμενίων,

συναντήθηκε με τους Ινδούς και Πέρσες ιππείς που απομακρύνονταν από το χώρο των σκευοφόρων. Ακολούθησε μια σκληρή ιππική μάχη, μια και οι έφιπποι εκείνοι πολεμιστές του Δαρείου ήταν αποκομμένοι από τις γραμμές τους και γνώριζαν ότι έπρεπε να πολεμήσουν λυσσασμένα, για να έχουν ελπίδες να επιβιώσουν. Τελικά οι δυνάμεις του Αλεξάνδρου αποδείχτηκαν υπέρτερες και ο Μακεδόνας στρατηλάτης βγήκε νικητής από την ιππομαχία, αφήνοντας όμως πίσω περίπου 60 εταίρους νεκρούς και πολλούς τραυματίες. Ανάμεσα στους τελευταίους συγκαταλέγονταν ο Ηφαιστίων, ο Κοίνος, ο αρχηγός των Ελλήνων μισθοφόρων Μενίδα και πιθανώς και ο Περδίκκας. Ο Αλέξανδρος απέφυγε να καταδιώξει όσους από τους ιππείς του εχθρού διέφευγαν, καθώς βιαζόταν να τρέξει προς βοήθεια του Παρμενίωνα. Όμως η βιασύνη του αποδείχτηκε μάταιη. Ο παλαιός στρατηγός είχε πετύχει να αποκρούσει τους αντιπάλους, κυρίως με τη συνδρομή του έμπειρου θεσσαλικού ιππικού, το οποίο είχε καταφέρει να ανασυνταχθεί και να αναχαιτίσει τα πλήθη των Σύρων, Μήδων και άλλων Ασιατών που ήδη τρέπονταν σε φυγή, έχοντας κατά πάσα πιθανότητα πληροφορηθεί τη φυγή του βασιλιά τους.

Όλα είχαν εξελιχθεί κατ' ευχήν για τον νεαρό Μακεδόνα, ο οποίος δεν είχε πλέον λόγο να χρονοτριβεί σε εκείνο το σημείο. Η μάχη στα Γαυγάμηλα είχε πια παντού κριθεί και ο Αλέξανδρος μπορούσε τώρα να κινηθεί γοργά προς τη διεύθυνση που πίστευε ότι είχε διαφύγει ο Δαρείος. Πορευόταν όσο υπήρχε ακόμα το φως της ημέρας, ώσπου έφτασε στις όχθες του ποταμού Λύκου, τέσσερις ώρες μακριά από το πεδίο της μάχης. Όμως ο Δαρείος είχε γίνει άφαντος. Ο Αλέξανδρος διέβη τον ποταμό και στη συνέχεια κατασκήνωσε, για να ξεκουραστούν οι άνδρες και τα άλογα. Η καταδίωξη του μεγάλου αντιπάλου δεν είχε αποφέρει καρπούς, όμως η νίκη που είχε κερδηθεί ήταν τεράστιας αξίας. Μπορεί ο Δαρείος να είχε διαφύγει, την ίδια όμως ώρα που έτρεχε κυνηγημένος και ταπεινωμένος, ο Παρμενίων κυρίευε ολόκληρο το περσικό στρατόπεδο στο Βούμηλο ποταμό, παίρνοντας ως λάφυρα ελέφαντες, καμήλες, υποζύγια, σκευοφόρα και αμέτρητα αντικείμενα αξίας.

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ

Το βράδυ της 1^{ης} Οκτωβρίου 331 π.Χ. η μεγάλη μάχη στα Γαυγάμηλα είχε πια περάσει στην ιστορία ως η σημαντικότερη νίκη που είχε πετύχει ο Αλέξανδρος από τότε που ξεκίνησε τη συναρπαστική πορεία του στην Ανατολή. Ο στρατός του Δαρείου είχε συντριβεί και μαζί του φαίνεται ότι κατέρρεε οριστικά και η πάλαι ποτέ κραταιά Περσική αυτοκρατορία. Οι απώλειες των ηττημένων ήταν βαρύτερες. Οι

αρχαίες πηγές παραδίδουν διάφορους αριθμούς, οι οποίοι, κι αν ακόμη θεωρηθούν ότι διέπονται από τάση υπερβολής, μαρτυρούν το μέγεθος της καταστροφής που υπέστη εκείνο το φθινοπωρινό πρωινό η στρατιά του Δαρείου. Ο Κούρτιος αναφέρει 40000 νεκρούς, ο Διόδωρος πάνω από 90000, ενώ ο Αρριανός κάνει λόγο – προφανώς καθ’ υπερβολή – για 300000 πεσόντες! Τέλος, ο πάπυρος Νο 1798 της Οξυρύγχου προσδιορίζει τον αριθμό των νεκρών σε 53000. Δεν αποκλείεται οι αριθμοί αυτοί να διογκώθηκαν από τη μεταγενέστερη παράδοση, αναμφίβολα όμως απηχούν το αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η περσική ήττα υπήρξε συντριπτική. Στην αντίπερα όχθη, εκείνη των νικητών, οι απώλειες ήταν μάλλον περιορισμένες. Ο Διόδωρος αναφέρει ότι οι νεκροί ήταν περίπου 500 και ο Κούρτιος μιλάει για λιγότερους από 300. Ο πάπυρος 1798 της Οξυρύγχου αναφέρει 1000 πεζούς νεκρούς και 200 ιππείς, ενώ η εκδοχή του Αρριανού είναι 100 νεκροί, εκ των οποίων οι 60 ήταν εταίροι ιππείς. Ο αριθμός αυτός είναι επίσης υπερβολικά συντηρητικός, ενώ τα 1000 άλογα που, σύμφωνα με τον Αρριανό, χάθηκαν κατά τη μάχη φαντάζουν ένας λογικός αριθμός. Πρέπει πάντως εδώ να σημειωθεί ότι, ανεξάρτητα από την ακρίβεια ή μη των αριθμών που παραδίδουν οι αρχαίες πηγές, η τεράστια διαφορά ανάμεσα στο ύψος των απωλειών των δύο πλευρών μπορεί ως ένα βαθμό να θεωρηθεί δικαιολογημένη. Αφ’ ενός οι Μακεδόνες διέθεταν ισχυρή θωράκιση, που τους προστάτευε από τα θανάσιμα τραύματα και, αφ’ ετέρου, οι μεγάλες απώλειες των Περσών σημειώθηκαν κατά την υποχώρησή τους. Η εμπειρία των πολέμων της αρχαιότητας δείχνει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ανδρών φονευόταν όχι όταν παρέμενε στη γραμμή και μαχόταν αλλά περισσότερο όταν τρεπόταν σε φυγή και καταδιωκόταν.

Η νίκη του Αλεξάνδρου στα Γαυγάμηλα ήταν μεγάλης πολιτικής και στρατιωτικής σημασίας, αφού ουσιαστικά αποτέλεσε το «κύκνειο άσμα» της περσικής ισχύος, η οποία έκτοτε δεν μπόρεσε ποτέ να ανακάμψει. Στην πεδιάδα των Γαυγαμήλων γράφτηκε ο επίλογος της ιστορίας της αρχαίας Περσικής αυτοκρατορίας, αφού η μάχη αυτή σηματοδότησε την οριστική συντριβή του Δαρείου και την υποταγή του πάλαι ποτέ κραταιού βασιλείου του στον Αλέξανδρο. Όμως η νίκη στα Γαυγάμηλα αποτέλεσε και ένα ξεχωριστό στρατιωτικό επίτευγμα, αφού σημειώθηκε επί ενός εχθρού τουλάχιστον πέντε φορές – ή και πολύ περισσότερες, αν δεχτούμε κάποιες αρχαίες πηγές – πολυαριθμότερου. Επιπλέον, και σε αντίθεση με την Ισσό, η νίκη στην περίπτωση αυτή κερδήθηκε σε ευρύ πεδίο, επιλεγμένο από τον εχθρό και κατάλληλα προετοιμασμένο, στο οποίο οι Πέρσες είχαν όλη τη δυνατότητα

να αναπτύξουν πλήρως τις υπέρτερες δυνάμεις τους και να αξιοποιήσουν τα τρομερά δρεπανηφόρα άρματά τους. Επρόκειτο κατ' ουσίαν για μια νίκη «εκτός έδρας», αν αναλογιστεί κανείς ότι το πεδίο επελέγη από τους Πέρσες, ήταν παγιδευμένο και αποψιλωμένο κατάλληλα και στην πράξη προοριζόταν από το Δαρείο να αποτελέσει μια θανατηφόρα παγίδα, στην οποία ο Πέρσης μονάρχης ήλπιζε ότι θα έθαβε τις ως τότε επιτυχίες αλλά και τις προσδοκίες του νεαρού αντιπάλου του.

Ο Αλέξανδρος πέτυχε και σε αυτή την περίπτωση να εξουδετερώσει το πλεονέκτημα της συντριπτικής αριθμητικής υπεροχής που διέθετε ο αντίπαλος, προτάσσοντας την ποιοτική ανωτερότητα των δικών του στρατευμάτων αλλά και ένα ευφυέστατο και καλά μελετημένο σχέδιο μάχης, στο οποίο τίποτα δεν είχε αφεθεί στην τύχη και είχε ληφθεί μέριμνα για την εξουδετέρωση όλων των υπολογίσιμων όπλων του εχθρού. Ο τρόπος διάταξης των μονάδων στο πεδίο της μάχης αποτέλεσε πραγματικά έξοχο υπόδειγμα τακτικού σχεδιασμού, μια και το συμπαγές τετράπλευρο με τις πλαγιοφυλακές αποδείχτηκε η καλύτερη λύση απέναντι στην τριπλή και με ευρύτατο μέτωπο παράταξη των Περσών. Η βασική ιδέα της «λοξής» εναρκτηρίας προώθησης προς τα αριστερά του εχθρού, που θύμιζε την κλασική «λοξή» φάλαγγα αλλά επρόκειτο για κίνηση πιο σύνθετη και συνολική, αποδείχτηκε καταλυτική για την επαρκή αντιμετώπιση του σχεδίου του εχθρού και της αριθμητικής υπεροχής του. Την κίνηση αυτή στήριζαν σχεδόν αποκλειστικά οι δυνάμεις πλαγιοφυλακής του Αλεξάνδρου, που συγκράτησαν με τρόπο αξιοθαύμαστο το πανίσχυρο ιππικό του Βήσσου και επέτρεψαν στον Μακεδόνα βασιλιά να χρησιμοποιήσει την κύρια δύναμη κρούσης του, το ιππικό των εταίρων, για να διεμβολίσει την «καρδιά» της περσικής παράταξης και να πλησιάσει το άρμα του Δαρείου. Οπωσδήποτε επρόκειτο για μια ριψοκίνδυνη απόφαση του Αλεξάνδρου να εναποθέσει την ευθύνη μιας τόσο κρίσιμης αποστολής μόνο στην πλαγιοφυλακή, όμως το τακτικό ένστικτο του νεαρού στρατηλάτη αποδείχτηκε και πάλι αλάνθαστο. Η επιτυχία βέβαια προήλθε και από τη συνδυασμένη δράση των μονάδων, την τέχνη της οποίας τόσο αριστοτεχνικά γνώριζε να εφαρμόζει ο Αλέξανδρος. Η γενναιότητα της πλαγιοφυλακής θα είχε ίσως αποδειχτεί χωρίς αντίκρισμα, αν ο Αλέξανδρος δεν έσπευδε την κατάλληλη στιγμή να εισχωρήσει στο ρήγμα που είχε δημιουργηθεί στην περσική διάταξη και να διαλύσει με μια μοναδική σε ταχύτητα και αποφασιστικότητα διείσδυση το περσικό κέντρο.

Στα Γαυγάμηλα επαναλήφθηκε για μια ακόμα φορά η αρχή που είχε χαρακτηρίσει στο παρελθόν πολλές ελληνοπερσικές συγκρούσεις: ότι η ποιότητα μπορούσε να νικήσει τους αριθμούς. Και το πρωινό της 1^{ης} Οκτωβρίου 331 π.Χ. ο

Αλέξανδρος έδειξε ότι διέθετε ποιοτική υπεροχή, τόσο στη σύλληψη του τακτικού σχεδίου, όσο και στην στρατιωτική ικανότητα και πειθαρχία των στρατευμάτων του. Καθοριστικής σημασίας για την επίτευξη της νίκης ήταν η συμβολή κάποιων συγκεκριμένων τμημάτων, που με τον σθεναρό και πεισμώδη αγώνα τους επέτρεψαν την επιτυχή εφαρμογή του σχεδίου του ηγέτη τους. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει στην πλαγιοφυλακή της δεξιάς πλευράς που κατόρθωσε να αναχαιτίσει το υπέρτερο εχθρικό ιππικό και να δώσει την ευκαιρία στον Αλέξανδρο να κατευθύνει τη μάχη προς τον σκοπό που ο ίδιος επιθυμούσε, δηλαδή την προσέγγιση και, αν ήταν δυνατό, τη σύλληψη του Δαρείου. Αλλά και οι μονάδες στην αριστερή πλευρά υπό τον Παρμενίωνα, και κατ' εξοχήν το ιδιαίτερα αξιόμαχο θεσσαλικό ιππικό, έδωσαν συγκλονιστική μάχη ανακουφίζοντας τη δεξιά πλευρά και επιτρέποντάς της να εκτελέσει με επιτυχία τον επιθετικό της ελιγμό. Αυτονόητη βέβαια είναι η σπουδαιότητα της προσπάθειας του ιππικού των εταίρων, που επιτέθηκε μετωπικά κατά του Δαρείου δίνοντας το καίριο πλήγμα στη «ραχοκοκκαλιά» της περσικής παράταξης.

Ποια ήταν όμως η τύχη του ίδιου του Δαρείου και των υπολειμμάτων της στρατιάς του; Σύμφωνα με τις αρχαίες πηγές, από την αμέτρητη στρατιά του Δαρείου κάπου 25000 ως 40000 άνδρες κινήθηκαν νότια υπό τον σατράπη Αριοβαρζάνη και έλαβαν θέσεις στις Περσίδες Πύλες, ένα φυσικό οχυρό πέρασμα που αποτελούσε είσοδο προς την καρδιά της περσικής αυτοκρατορίας. Επρόκειτο για μια ύστατη γραμμή άμυνας, την οποία σύντομα ο Αλέξανδρος θα εκαλείτο να λυγίσει. Κι ο Δαρείος; Όταν ο Αλέξανδρος επέστρεψε στο πεδίο της μάχης, μερίμνησε για την ταφή των νεκρών και αναχώρησε πάλι για τα Άρβηλα, ελπίζοντας ότι θα εντόπιζε εκεί τον Πέρση ηγεμόνα. Όμως μάταια. Πέτυχε όμως να εντοπίσει κάποια σκευοφόρα με τους θησαυρούς του Δαρείου (3000 τάλαντα κατά τον Διόδωρο), πολλά άλλα λάφυρα και τρία αντικείμενα-σύμβολα της εξουσίας του Πέρση μονάρχη: Το άρμα, το τόξο και την ασπίδα του. Ο ίδιος ο Δαρείος είχε δραπετεύσει προς τις ορεινές βορειοανατολικές περιοχές της Μηδίας, έχοντας μαζί του 3000 ιππείς και 6000 πεζούς. Σκόπευε να φτάσει στα Εκβάτανα, εκτιμώντας ότι θα ήταν ασφαλής σε εκείνη τη δύσβατη περιοχή-κοιτίδα του αρχαίου περσικού βασιλείου. Πίστευε ότι ο Αλέξανδρος δεν θα τον ακολουθούσε εκεί αλλά θα προτιμούσε να στραφεί προς τη Βαβυλώνα με τα πλούτη της και τη μεγάλης στρατηγικής σημασίας θέση της. Και δεν έκανε λάθος, αφού ο Αλέξανδρος βάδισε στη Βαβυλώνα, όπου ο σατράπης Μαζαίος,

που είχε αγωνιστεί γενναία στα Γαυγάμηλα, εκτιμώντας το άσκοπο της όποιας αντίστασης, έσπευσε να παραδώσει την πόλη στους Μακεδόνες.

Η πεδιάδα των Γαυγαμήλων αποτέλεσε την τελευταία ουσιαστική γραμμή άμυνας που μπόρεσε να παρατάξει ο Δαρείος Γ΄ Κοδομανός στην προέλαση του Αλεξάνδρου. Μετά τη μάχη αυτή η τύχη του περσικού βασιλείου είχε οριστικά κριθεί. Οι σποραδικές εστίες αντίστασης που προέταξαν κάποια μεμονωμένα περσικά τμήματα δεν ήταν ικανές να αλλάξουν τη μοίρα της περσικής αυτοκρατορίας, που σύντομα θα έπεφτε και τυπικά στα χέρια του Μακεδόνα στρατηλάτη. Στα Γαυγάμηλα είχε επιτευχθεί ουσιαστικά ο αρχικός στόχος της «πανελληνίας εκστρατείας για την τιμωρία της Περσίας» με την κατάλυση του περσικού κράτους και την αναγόρευση του Αλεξάνδρου σε διάδοχο των Αχαιμενιδών. Με τη νίκη εκείνη ο Αλέξανδρος έκλεινε ένα κεφάλαιο της ιστορίας και συνάμα ξεκινούσε ένα καινούριο, αυτό της επέκτασης των κατακτήσεων πέρα από τα ιστορικά όρια του παλιού περσικού βασιλείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- (1) J. G. Droysen: ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ (Μετάφραση, Εισαγωγή, Σχόλια: Ρένος, Ήρκος, Στάντης Αποστολίδης), Εκδόσεις Τράπεζα Πίστεως 1999
- (2) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ (ΤΟΜΟΣ Δ), Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1980
- (3) U. Wilcken: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ (Μετάφραση Ι. Τουλουμάκος), Εκδόσεις Παπαζήση 1976
- (4) ARRIAN, ANABASIS OF ALEXANDER, Σειρά Loeb (Harvard University Press) 1976
- (5) APPIANOY, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΑΝΑΒΑΣΙΣ, Εκδόσεις Ζαχαρόπουλου (Μετάφραση, Σχόλια: Ν. Γρηγοριάδης) 1939
- (6) S. Hornblower: THE GREEK WORLD, 779 – 323 BC, New York 1983
- (7) Bosworth A.B.: A HISTORICAL COMMENTARY ON ARRIAN'S HISTORY OF ALEXANDER, Oxford 1980
- (8) M. Sage: WARFARE IN ANCIENT GREECE, Routledge, London 1996
- (9) Griffith G.T.: "ALEXANDER'S GENERALSHIP AT GAUGAMELA", Journal of Hellenic Studies, 1947
- (10) ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, Εκδοτικός οργανισμός "Ο Φοίνιξ", Αθήνα 1935